Т. А. Наливайко,

аспірант, Харківський національний університет будівництва та архітектури

ORCID ID: 0000-0003-2149-7370

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.3.165

АНАЛІЗ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

T. Nalyvaiko,

postgraduate student, Kharkiv National University of Civil Engineering and Architecture

ANALYSIS OF DISSERTATION RESEARCH IN THE FIELD OF PERSONNEL MANAGEMENT

У статті проведено дослідження щодо захищених дисертацій стосовно управління персоналом та адаптивного управління за 2000—2019 рр. в Україні. Обґрунтовано вибірку дослідження, яка сформована на основі даних Національного репозитарію академічних текстів. Проаналізовано методичний інструментарій, який використовувався попередніми дослідниками. Визначено динаміку за роками та структуру захищених робіт у розрізі ступенів, галузей економіки, спеціальностей, установами, географічними центрами наукових шкіл.

Встановлено, що тематика щодо управління персоналом є поширеною темою і охоплює не лише економічні науки, але й присутня в дослідженнях щодо фармацевтики, державного управління тощо, водночас обмежено розкрито стосовно персоналу будівельних підприємств і зовсім не висвітлено в аспекті адаптивного управління персоналом будівельних підприємств.

Вказане свідчить про актуальність та необхідність розробки теми щодо адаптивного управління персоналом будівельних підприємств, що й є напрямом подальшого дослідження автора.

The research of protected theses on personnel management and adaptive management for the years 2000-2019 was conducted in the article in Ukraine. A study sample based on data from the National Academic Text Repository is substantiated. The methodological tools used by previous researchers are analyzed. The dynamics by years and the structure of science works in terms of degrees, branches of economy, specialties, institutions, geographical centers of scientific schools are determined.

As a result of the analysis, it was found that HR management is a common topic and covers not only economic sciences, but is also present in research on pharmaceuticals, public administration, etc.

At the same time, the vast majority of theses are defended within the specialty 08.00.04 / 08.06.01 — which accounts for 115 works (76.67%). In total, 137 — Candidate (91.3%) and 13 — Doctoral (8.7%) theses. Among the institutions where works on this topic were defended, the leader is KhNUEU. S. Kuznets, in second place — Khmelnytsky National University, and in third — Donetsk State University of Economics and Trade. M. Tugan-Baranovsky. Analysis of the subject matter of the works showed that 42 works were secured without being tied to a specific type of enterprise; with reference to the specifics of one legal form — 6 works; for industrial enterprises (without specifying the type of industry) — 25; by mechanical engineering enterprises — 11; agriculture-related or agro-industrial complex — 13; in the field of construction companies — 4. According to the keywords "adaptive management" in the database there are 69 dissertations, which are distributed according to the branches as follows: 05 "Technical sciences" — 27 papers (39.1%); 08 "Economic Sciences" — 28 works (40.6%); 13 Pedagogical Sciences — 11 works (15.9%); 15 Pharmaceutical Sciences — 2 papers (2.9%); 21 National Security — 1 job (1.4%). The analysis of works in the economic sciences showed that the majority of them (17 works or 60.7%) are protected within the specialty 08.00.04 / 08.06.01. The topics of the dissertation research on the adaptive management of the personnel of construction enterprises during the analysis were not revealed, which indicates that this problem has not been elaborated in the scientific field of Ukraine and actualizes the scientific search in this field.

The above indicates the relevance and the need to develop a topic on the adaptive management of the personnel of construction enterprises, which is the direction of further research by the author.

Ключові слова: управління персоналом, адаптивне управління, будівельні підприємства.

Key words: personnel management, adaptive management, construction companies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вивчення проблематики управління персоналом є нагальним та актуальним науковим завданням у контексті трансформацій соціально-економічних систем

всіх рівнів, зростання ролі людини в економічних процесах, глобальних трендів розвитку людства загалом. Саме тому оновлення методичного та методологічного базису керування людиною в процесі праці, приведен-

Рис. 1. Динаміка кількості захищених дисертаційних досліджень стосовно управління персоналом за 2000–2019 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [6].

ня його у відповідність не лише до сучасних умов, але й у відповідність до міжнародного рівня, який визначається рівнем розвитку провідних країн, є необхідною умовою ефективного господарювання. Водночас, відправною точкою дослідження, має стати опрацювання та переосмислення науково-практичного базису управління персоналом у вітчизняній науці з метою його актуалізації та розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивчення існуючих досліджень є необхідною умовою розвитку науки, дозволяє актуалізувати науковий пошук, встановивши існуючі наукові досягнення. Це є дієвою практикою визначення еволюційного рівня наукового базису за тією чи іншою темою дослідження, яку практикують як у закордонній, так і вітчизняній науці. Так, наприклад, у роботі [1] проводився аналіз дисертаційних досліджень за проблематикою "маркетинг послуг"; комплексний аналіз дисертацій зі суспільної географії в Україні (1936–2012) викладено в роботі [2]; вивчення наукового надбання відносно державної політики щодо культурного розвитку регіонів презентовано в роботі [3]; бібліометричний аналіз дисертаційних досліджень з права інтелектуальної власності в Україні висвітлено в роботі [1]; контент-аналіз дисертацій з економічної безпеки наведено в статті [5].

Аналітичний інструментарій дослідження базується на вивченні як кількісних показників, так і змістового навантаження, спирається на комплексний [2], бібліометричний [4] та контент-аналіз й Five Hat Racks/LATCH метод [5].

МЕТА СТАТТІ

Метою аналізу дисертацій є визначення сучасного стану дослідницької галузі з адаптивного управління персоналом будівельного підприємства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ЗДОБУТИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Базуючись на вивчених методиках дослідження [2; 4; 5], можемо сказати, що найчастіше аналіз проводиться за такими напрямками: вивчення кількості та динаміки за роками дисертаційних досліджень, їх структури: за роками, типами (кандидатська/докторська дисертація), спеціальностями, установами, де було здійснено захист, географією, галузями прикладання результатів досліджень.

Саме тому автором, у межах дослідження теми "адаптивне управління персоналом будівельних підприємств" сформовано вибірку дисертацій на основі

даних Національного репозитарію академічних текстів [6]. Під час формування вибірки не використовувалися слова — трудові ресурси, трудовий колектив, працівники, кадри, кадровий потенціал, людський капітал, трудовий потенціал, які є дотичними в межах дослідження.

Вивчення вказаного ресурсу [6] показало, що, станом на 1.02.2020 р., починаючи з 2000 р., під час пошуку за ключовими словами "управління персоналом" в базі знаходиться 150 наукових текстів (авторефератів дисертаційних досліджень); за ключовими словами "адаптивне управління" — 69 документів.

Аналіз динаміки документів за першою сукупністю ключових слів наведено на рисунку 1.

Як бачимо з даного рисунку, пік популярності припадає на 2011–2014 рр. Так, у 2012 р. було захищено 12% від загальної сукупності дисертацій, що аналізується, в 2011 р. та в 2014 р. по 10%. Водночас слід відмітити досить велику кількість досліджень і в наступні роки (коливання від 5 до 11 робіт на рік). Загалом, із сукупності досліджень 137 — кандидатські (91,3%) та 13 — докторські (8,7%) дисертації.

Аналіз дисертацій за спеціальностями наведено в таблиці 1.

З таблиці 1 бачимо широкую диверсифікованість досліджень (9 галузей наук) стосовно управління персоналом за спеціальностями, які відносяться до технічних, економічних, юридичних, педагогічних, фармацевтичних, психологічних, соціологічних, наук, фізичного виховання та спорту, державного управління.

Така статистика говорить, що вивчення проблематики управління персоналом є актуальним, як в розрізі певних видів діяльності (галузі економіки), так і в аспекті конкретного питання, методики прикладання, тощо.

Структура захищених дисертацій щодо управління персоналом в розрізі наукових спеціальностей наведено на рисунку 2.

Як бачимо, найбільше робіт захищено в межах економічних наук — 129 або 86%. Розглянувши докладніше структуру наукових робіт за економічними спеціальностями, що наведено в таблиці 1, відмічаємо, що в пріоритеті спеціальність 08.00.04 Економіка та управління підприємствами / 08.06.01 Економіка, організація і управління підприємствами (за старими шифрами), на яку припадає 115 робіт (76,67%). На другому місці — 08.00.07 Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика / 08.09.01 Демографія, економіка праці та соціальна політика (за іншими шифрами), на яку припадає 5 робіт або 3,33%. Всі інші економічні спеціальності, що наведені в таблиці 1 мають від 1 до 3 робіт.

Отже, логічно зробити висновок, що тематика управління персоналом розглядається на рівні підприємства як його окрема підсистема.

Подальше дослідження передбачає вивчення установ, де захищаються дисертації з управління персоналом, що дозволяє вивчити формування наукових шкіл (табл. 2).

На основі аналізу таблиці 2 можемо зробити висновок, що лідером є ХНЕУ ім. С. Кузнеця, на другому місці — Хмельницький національний університет, а на третьому — Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Більшість установ за аналітичний період мали по одній захищеній роботі (47 установ). Слід зауважити, що тематика робіт стосовно людини в процесі праці є досить широкою, і, як згадувалося раніше, може описуватися й іншими ключовими словами. Відповідно, установи мають кадрове забезпечення із професіоналів у цій сфері для якісного рецензування та керування науковими роботами. Водночас в умовах трансформації нормативно-правового забезпечення щодо захисту кандидатських та докторських дисертацій, вимог до оприлюднення результатів, постає питання розпорошеності наукових шкіл теренами України.

Регіональний аналіз, наведений на рисунку 3, показав, що топовими центрами за цим науковим напрямом є Харківський регіон (32 роботи або 21,3%), Донецький регіон (24 роботи або 16%), Київський регіон (20 робіт або 13,3%), Хмельницький та Львівський регіони (по 10 робіт або по 6,67%), Дніпропетровський регіон (8 робіт або 5,33%), Луганський, Тернопільський, Запорізький, Одеський регіони (по 6 робіт або 4%), Херсонський (5 робіт або 3,33%). У всіх

Таблиця 1. Розподіл дисертаційних досліджень з управління персоналом за науковими спеціальностями

Галузь знань	Кількість захищених дисертацій	% від загальної кількості
05 Технічні науки		
05.13.23 Системи та засоби штучного інтелекту	1	0,67
08 Економічні науки		
08.06.02 Підприємництво, менеджмент та маркетинг	2	1,33
08.07.04 Економіка транспорту і зв'язку	1	0,67
08.00.03 Економіка та управління національним господарством	1	0,67
08.00.04 Економіка та управління підприємствами / 08.06.01 Економіка, організація і управління підприємствами	115	76,67
08.00.07 Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика / 08.09.01 Демографія, економіка праці та соціальна політика	5	3,33
08.00.08 Гроші, фінанси і кредит	1	0,67
08.00.09 Бухгалтерський облік, аналіз та аудит	1	0,67
08.00.11 Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці / 08.03.02 Економіко-математичне моделювання	3	2,0
12 Юридичні науки		
12.00.07 Адміністративне право і процес, фінансове право, інформаційне право	1	0,67
13 Педагогічні науки		
13.00.04 Теорія і методика професійної освіти	2	1,33
15 Фармацевтичні науки		
15.00.01 Технологія ліків, організація фармацевтичної справи та судова фармація	3	2,0
19 Психологічні науки		
19.00.06 Юридична психологія	1	
19.00.07 Педагогічна і вікова психологія	1	
22 Соціологічні науки		
22.00.04 Спеціальні та галузеві соціології	2	1,33
24 Фізичне виховання і спорт		
24.00.02 Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення	1	0,67
25 Державне управління		
25.00.01 Теорія і історія державного управління	3	2,0
25.00.02 Механізми державного управління	2	1,33
25.00.03 Державна служба	4	2,67

Джерело: побудовано автором на основі [6].

інших регіонах, захист робіт за тематикою управління персоналу кількість дисертацій була нижчою.

Важливим етапом аналізу є дослідження галузі прикладання результатів наукових розробок щодо управління персоналом. Вивчення тематик наукових робіт показало, що в темах існує прив'язка до певного типу підприємств, що дозволяє врахувати галузеву специфіку, або відсутня ідентифікація підприємства або сфери

Рис. 2. Структура захищених дисертацій щодо управління персоналом у розрізі наукових спеціальностей, %

Джерело: побудовано автором на основі [6].

Таблиця 2. Перелік установ, в яких проведено захист робіт щодо управління персоналом

Назва установи	Кількість робіт	Рейтинг
Харківський державний економічний університет (ХНЕУ ім. С. Кузнеця)	19	1
Хмельницький національний університет	8	2
Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського	7	3
Тернопільський державний економічний університет Міжнародний університет бізнесу і права (м. Херсон) Приазовський державний технічний університет (м. Маріуполь)	5	4
Державний вищий навчальний заклад "Донецький національний технічний університет" Національна академія державного управління при Президентові України	4	5
Донецький національний університет імені Василя Стуса. Державний університет "Львівська політехніка" Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля	3	6
Національний авіаційний університет Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара Запорізька державна інженерна академія Харківська національна академія міського господарства Харківський гуманітарний інститут "Народна українська академія" Національний фармацевтичний університет Луганський національний аграрний університет Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України Інститут економіки промисловості НАН України Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України Вінницький національний технічний університет Вищий навчальний заклад Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі" Запорізький національний університет Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова Одеський національний економічний університет Класичний приватний університет ПВНЗ "Львівський університет бізнесу та права" Таврійський національний університет імені В.І. Вернадського	2	7
Кіровоградський державний технічний університет Львівський державний інститут фізичної культури Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова Донбаська державна машинобудівна академія Київська медична академія післядипломної освіти імені П.Л. Шупика Ужгородський національний університет Харківський національний університет радіоелектроніки Національна академія внутрішніх справ України Академія муніципального управління Краматорський економіко-гуманітарний інститут Донецька державна академія управління Міністерства освіти і науки України Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва Рада по вивченню продуктивних сил України Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі. Технологічний інститут Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк) Львівська комерційна академія Одеська національна академія харчових технологій Житомирський національний агроєкологічний університет Подільський державний аграрно-технічний університет Київський національний університет імені Тараса Шевченка Київський національний університет будівництва та архітектури Дніпропетровська академія управління, бізнесу та права Українська державна академія залізничного транспорту Харківський національний автомобільно-дорожній університет Національна металургійна академія України Дніпропетровський державний аграрний університет Приватний вищий навчальний заклад "Львівський університет бізнесу та права". ПВНЗ "Європейський університет" Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського" Донецький державний університет управління Інститут законодавства Верховної ради України ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет" Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет Київський національний торговельно-економічний університет Інститут економіки промисловості Державний вищий навчальний заклад "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана" Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки" ПРАТ "ВНЗ "Міжрегіональна Академія управління персоналом" Державний вищий навчальний заклад "Придніпровська державна академія будівництва та архітектури". Національна академія Державної прикордонної служби України Українська інженерно-педагогічна академія ВНЗ "Університет імені Альфреда Нобеля" Сумський національний аграрний університет Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"	1	8

Джерело: побудовано автором на основі [6].

Розбивка наукових досліджень за будівельними підприємствами наведено в таблиці 3. Три роботи захищені за спеціальністю 08.00.04 "Економіка та управління підприємствами" (за видами економічної діяльності), а одна — за спеціальністю 08.00.09 "Бухгалтерський

За ключовими словами "адаптивне управління" в базі [6] знаходиться 69 дисертаційних досліджень, які за галузями розподілені таким чином: 05 "Технічні науки" — 27 робіт (39,1%); 08 "Економічні науки" — 28 робіт (40,6%); 13 "Педагогічні науки" — 11 робіт (15,9%); 15 "Фармацевтичні науки" — 2 роботи (2,9%); 21 "Національна безпека" — 1 робота (1,4%). Аналіз робіт за економічними науками показав, що більшість з них (17 робіт або 60,7%) захищено в межах спеціальності 08.00.04/08.06.01; 8 робіт або 28,6% захищено в межах спеціаль-

Автор	Назва	Спеціальність	Рік	Установа
Сліпенчук Ганна Володимирівна	Сучасні механізми управління персоналом будівельних підприємств	08.00.04	2012	Київський національний університет будівництва та архітектури
Починок Наталія Володимирівна.	Обліково-аналітичне забезпечення управління персоналом будівельних підприємств	08.00.09	2012	Тернопільський національний економічний університет
Шевченко Вікторія Сергіївна.	Управління персоналом в умовах інноваційної діяльності будівельного підприємства	08.00.04	2013	Харківська національна академія міського господарства
Шапа Надія Миколаївна	Управління адаптацією персоналу до стратегічних змін в діяльності підприємств будівельної галузі	08.00.04	2017	Придніпровська державна академія будівництва та архітектури

ності 08.03.02/08.00.11; 2 роботи за спеціальністю 08.00.03 та одна робота за спеціальністю 08.00.08.

Тематики дисертаційних досліджень щодо адаптивного управління персоналом будівельних підприємств під час аналізу не виявлено, що свідчить про не розробленість цієї проблеми в науковому полі України та актуалізує науковий пошук у цій сфері.

ВИСНОВКИ ІЗ ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПОДАЛЬШІ ПЕРСПЕКТИВИ В ДАНОМУ НАПРЯМКУ

У результаті проведеного аналізу встановлено, що тематика щодо управління персоналом є поширеною темою і охоплює не лише економічні науки, але й присутня в дослідженнях щодо фармацевтики, державного управління тощо. Водночас переважна більшість дисертацій захищена в межах спеціальності 08.00.04/08.06.01 — на яку припадає 115 робіт (76,67%). Серед установ, де захищалися роботи за даною тематикою, лідером є ХНЕУ ім. С. Кузнеця, на другому місці — Хмельницький національний університет, а на третьому — Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. Аналіз тематики робіт показав, що без прив'язки до конкретного типу підприємств, захищено 42 роботи; з посиланням на специфіку тієї чи іншої організаційно-правової форми — 6 робіт; за промисловими підприємствами (без уточнення типу промисловості) — 25; за підприємствами машинобудування — 11; пов'язаних із сільським господарством або АПК — 13; за підприємствами сфери будівництва — 4. Щодо адаптивного управління, то в економічних науках за цим напрямом захищено 28 робіт і жодної стосовно адаптивного управління персоналом будівельних підприємств. Вказане свідчить про актуальність та необхідність розробки теми щодо адаптивного управління персоналом будівельних підприємств, що й є напрямом подальшого дослідження автора.

Література:

1. Дима О.О. Аналіз дисертаційних досліджень за проблематикою "Маркетинг послуг". Маркетинг і менеджмент інновацій. Суми, 2012. № 3. С. 48—62. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi-2012_3_48_62.pdf
2. Шевчук С.М. Комплексний аналіз дисертаційних робіт із суспільної географії в Україні (1936—2012 рр.). Український географічний журнал. 2015. № 4. С. 31—39. DOI: <https://doi.org/10.15407/ugz2015.04.031>
3. Притуп О.Ф. Державна політика щодо культурного розвитку регіонів: аналіз дисертаційних досліджень. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Державне управління. 2016. Вип. 2 (5). С. 249—255. URL: [http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/Public-Administration/vol5/Visnyk_NUCZU_36_2016_2\(5\).pdf](http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/Public-Administration/vol5/Visnyk_NUCZU_36_2016_2(5).pdf)

4. Іванова М., Іванов Ю. Бібліометричний аналіз дисертаційних досліджень з права інтелектуальної власності в Україні. Traektori? nauki. 2019. Т. 5, № 6. С. 2001—2016. DOI: <https://doi.org/10.22178/pos.47-2>

5. Дуб Б. С. Контент-аналіз дисертацій з економічної безпеки підприємства, захищених в Україні за 2000—2018 рр. Економічні інновації. 2018. Т. 20, Вип. 4 (69). С. 55—67. DOI: [https://doi.org/10.31520/ei.2018.20.-4\(69\).55-67](https://doi.org/10.31520/ei.2018.20.-4(69).55-67)

6. Національний репозитарій академічних текстів. URL: http://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?_token=ZL7mPGDIGcXANJmKCrbaKKK4O0JCqb-BY7A18SCaS&typeSearch2=okd&authorSearch=&specialistSearch=1&temaSearch2=%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5+%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F&textSearch=&dateFromSearch=&dateToSearch=®istrationNumberSearch=&sortOrder=registration_date&sortDir=asc&tab=big#advanced

References:

1. Dyma, O. O. (2012), "Analysis of dissertation research on the topic "Marketing of services", Marketing and innovation management, vol. 3, pp. 48—62.
2. Shevchuk, S. M. (2015), "Comprehensive analysis of dissertation works on social geography in Ukraine (1936—2012)", Ukrainian Geographical Magazine, vol.4, pp. 31—39.
3. Prytup, O. F. (2016), "State policy on cultural development of regions: analysis of dissertation research", Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine. Governance, vol. 2(5), pp. 249—255.
4. Ivanova, M. and Ivanov, Yu. (2019), "Bibliometric Analysis of Dissertation Research on Intellectual Property Law in Ukraine", Path of Science, vol. 5, № 6, pp. 2001—2016.
5. Dub, B. S. (2018), "Content analysis of the dissertations on economic security of the enterprise protected in Ukraine for 2000—2018", Economic innovations, vol. 20, No. 4 (69), pp. 55—67.
6. National Academic Text Repository (2020), available at: URL: http://nrat.ukrintei.ua/searchdb/?_token=ZL7mPGDIGcXANJmKCrbaKKK4O0JCqb-BY7A18SCaS&typeSearch2=okd&authorSearch=&specialistSearch=1&temaSearch2=%D0%B0%D0%B4%D0%B0%D0%BF%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B5+%D1%83%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F&textSearch=&dateFromSearch=&dateToSearch=®istrationNumberSearch=&sortOrder=registration_date&sortDir=asc&tab=big#advanced

Стаття надійшла до редакції 02.03.2020 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА